

Cvičení V a VI: Nezaajatost. Životní soulad

Jan Dostal

Ve svých knihách a ve svých veřejných i členských přednáškách mluví Rudolf Steiner z různých hledisek o tom, které vlastnosti v sobě musí člověk rozvíjet, má-li dospět ke zkušenostem z vyššího světa. Zvláštní místo mezi těmito vlastnostmi zauímají ty, jejichž rozvoji slouží oněch šest základních cvičení, jimiž se zabýváme na těchto večerech. Ve svých knihách ani přednáškách sice Steiner nedává podrobné návody, jak by člověk měl na těchto svých vnitřních kvalitách pracovat, ale nenechává nikoho na pochybách o významu, který má taková práce. Čtenář, který se pouze na základě četby rozhodne nastoupit vnitřní cestu, má možnost se svobodně rozhodnout, na kterých vlastnostech a v jakém pořadí bude pracovat, a u některých může také určit svobodně způsob této práce.

Ve směrnících pro své esoterní žáky podává Steiner mnohem konkrétnější údaje o těchto cvičeních - už tím, že je rozvrhl do šesti měsíců - a vůči svým esoterním žákům také zdůraznil, že je třeba přesně zachovat jejich pořadí. Souvisí to nepochybně s tím, že ve své esoterní škole předpokládal cílevědomé a soustředěné úsilí, které navíc na každém kroku sám sledoval. Až na pátém místě se tady objevuje cvičení tzv. nezaajatosti. Proč? To slovo je celkem běžné - mluví se o nezaajatém posouzení nějaké situace, o jejím nezaajatém vyličení, o nezaajatém pozorování atd., a mohlo by se zdát, že jde o nenáročný, dokonce samozřejmý požadavek na každého, kdo si chce počínat objektivně. Teprve když jsme prošli cvičením pozitivivity, uvědomujeme si patrně, jak je těžké vyřadit sama sebe, když něco pozorujeme nebo posuzujeme. Přitom při uplatňování pozitivivity máme lehčí postavení potud, že předem víme, co v sobě musíme potlačit - totiž negativní popudy, kdežto u nezaajatosti jde o požadavek náročnější - máme vyřadit docela povšechně své dosavadní názory, poznatky, zkušenosti, tedy něco mnohem méně konkrétního, něco, u čeho si můžeme mnohem obtížněji ověřit, zdali se nám opravdu podařilo to vyřadit, zdali, jak říká Steiner v „Theosofii“, „jsme se učinili zcela prázdnou nádobou, do níž vtéká cizí svět.“

Poznávat něco nezaajatě znamená poznávat to doopravdy objektivně, s vyloučením všech subjektivních momentů, tj. pocitů, vzpomínek, svých předchozích úsudků o té věci i myšlenek, které jsme získali nějakým sdělením, také asociací, nápadů, popudů fantazie, a být schopni vnímat jen a jen příslušnou věc jako takovou. Ale naše duševní bytost se chce vždycky vetřít mezi nás a poznávanou skutečnost jako matoucí clona a chce ovlivnit výsledek našeho poznání. Vidíme člověka, a hned nás napadne: „Asi si jde ode mne vypůjčit peníze.“ Jsme voláni k šéfovi a hned soudíme: „Zase mi bude nadávat!“ Tím si předem znemožňujeme otevřenost při vnímání. Chceme-li poznávat nezaajatě, musíme překonávat vtíravé subjektivní popudy své vlastní duše. „K oddanosti ke zjevení cizího světa patří plná vnitřní nesobeckost,“ říká Rudolf Steiner. Naslouchat tomu, co nám našeptává vlastní duše, je sobecké. Ale jak dospět k nesobeckosti?

Tady se dotýkáme nejhlubších otázek lidské existence, především oné základní otázky vztahu mezi duší a duchem. Snad si vzpomínáme, jak se o tom vyjadřuje Rudolf Steiner na začátku „Theosofie“. Cituje tam slova Goethova:

„Jakmile člověk spatří předměty kolem sebe, pozoruje je ve vztahu k sobě, a to právem, neboť celý jeho osud závisí na tom, zda se mu zalíbí či nezalíbí, zda ho budou přitahovat či odpuzovat, zda mu budou prospívat či škodit. Tento zcela přirozený způsob, jak se dívat na věci a posuzovat je, zdá se být tak snadný, jako je nutný, a přece se člověk přitom vystavuje tisíci omylům, jež ho často zahanbují a ztrpčují mu život. - Mnohem těžší práce se ujímají ti, jejichž živý pud po poznání je nutí, aby pozorovali předměty přírody samy o sobě a v jejich vzájemných vztazích; záhy postrádají měřítko, jež jim přicházelo na pomoc, když jako lidé pozorovali věci ve vztahu k sobě. Chybí jim měřítko zalíbení a nelibosti, přitažlivosti a odporu, užitku a škody. Mají se ho zcela zříci a hledat a zkoumat jako lhotejně a jakoby božské bytosti to, co je, a nikoli to, co se líbí. Pravého botanika nemá dojímat ani krása ani užitečnost rostlin, má zkoumat jejich utvá-

ření, jejich vztah k ostatní rostlinné říši; a jako je slunce všechny vábí ze země a ozařuje, tak i on má na ně na všechny pohlízet stejným klidným pohledem a brát si měřítko pro toto poznání a podklady pro úsudek nikoli ze sebe, nýbrž z okruhu věcí, jež pozoruje."

„Jako božská bytost“, říká Goethe, musí člověk zkoumat, pokud si bere „podklady k úsudku nikoli ze sebe, nýbrž z okruhu věcí, jež pozoruje.“ „Jako božská bytost“! Tedy nejde o nic malého! Jsme toho schopni? I Steiner podtrhuje, že jde o jakýsi ideál. Píše o něco dále, že tento způsob poznání je třeba pokládat za cíl, k němuž by měl člověk ustavičně směřovat. Nic snadného, nic plně dosažitelného, ale ideál, k němuž je možné se blížit. Ale hodnota každého poznatku bude záviset na tom, do jaké míry jsme skutečně směřovali k tomuto cíli. Proč je tomu tak, že cesta poznání vyžaduje zápas člověka se sebou samým?

Jsme v centru otázek po podstatě lidské existence. Příčina tkví v tom, že podle Steinerových údajů (např. v „Tajné vědě“) do vývoje lidstva zasáhly v lemurské době luciferské bytosti. Nebýt tohoto zásahu, bylo by lidské vědomí zrcadlem světa. Všechno, co by člověk poznával, bylo by darem bohů lidskému vědomí. Člověk by ani nemohl mít jiné než pravdivé poznatky o světě. Jeho duševní vzněty by nezasahovaly do poznání. Když si představíme vědomí nadlidských bytostí - andělů, archandělů, bytostí Archai -, tedy vědomí všech těch bytostí zrcadlí věrně svět, tak jako tichá vodní hladina zrcadlí hvězdy. Žijí v plné pravdě. I člověk se vyvíjel k tomu, aby prožíval svět tímto způsobem. Kdyby nebylo došlo k narušení tohoto vývoje, žil by jenom v pravdě, ovšem bez svobody. Luciferské bytosti vložily do jeho astrálního těla schopnost neřídit se podněty nadlidských božských bytostí, nýbrž sledovat vlastní podněty. A osamostatňující se astrální tělo ovládlo tehdy ještě slabé, zárodečné lidské já. Tak mohl člověk sice zaměřovat své poznání tam, kam chtěl on sám (tj. tam, kam určovalo jeho astrální tělo), zato jeho duše přestala být zrcadlem kosmu, a lidské poznání bylo podrobena omylnosti. Celá vývojová cesta lidstva je cestou stále svobodnějšího, člověkem stále samostatněji plánovaného poznání, a také cestou stále těžších omylů.

O co jde za této situace na stezce vnitřního vývoje? O to, dopracovat se opět k původnímu stavu, k tomu, aby lidské vědomí bylo věrným zrcadlem kosmu. To předpokládá zároveň to, abychom při poznávání byli schopni se svěřit nezištně vůli vyššího světa. Jenomže to už dnes není možné pasivitou, tím, že bychom se sami o nic nesnažili a všechno přenechali nebi. Je sice možné i takto, pasivně poznávat, například v hypnóze, v tranzu, v mediálních stavech. Ale při takovém poznání je vědomí sníženo nejméně na úroveň spánku, takže objektivita takových poznatků se vymyká ověření. Nejsou to v žádném případě poznatky, jimiž by se člověk vymanil z Luciferovy nadvlády. K překonání luciferských vlivů je třeba zápasu, aktivního vnitřního vypětí, vědomého přetváření vlastní duše k nezkalenému zrcadlení. Z toho také pochopíme, proč v „Tajné vědě“ Steiner charakterizuje cvičení nezaújatosti jako cvičení, v němž se spojuje myšlení a vůle. Myšlení je něco aktivního a vůle je základ veškeré naší aktivity. Nezaújatost si tedy žádá námahu. Cíle „nezaújatosti“ by člověk vlastně dosáhl až tehdy, kdyby jeho astrální tělo už přestalo jakkoli ovlivňovat jeho poznání a tohoto poznání by se ujalo pouze lidské já s duší uvědomující, a já by se dovedlo nastavit s plnou otevřeností tomu poznání, které mu bude v té chvíli darováno shůry. To je ovšem ideál, cíl, ležící kdesi daleko v budoucnosti.

Ale je proto nedosažitelný?

Budeme-li přemítat o sobě, můžeme přijít sami na to, že jsme byli kdysi stvořeni k tomu, abychom zrcadlili kosmos, neboť v některých složkách naší bytosti je dodnes uchován tento princip nezakaleného zrcadlení. Ve fyzickém těle to dokládají ty orgány, které jsou vývojově nejstarší, které pocházejí v zárodku už ze starého Saturnu, tj. orgány smyslové. Naše oči, kdykoli je otevřeme, zrcadlí nezištně všechno, co se před nimi vynoří. Do obrazu světa, který nám tlumočí, nevnašejí žádná subjektivní hnutí. Podobně uši, a podobně všechny ostatní smyslové orgány.

Steiner charakterizuje tuto vlastnost smyslů velmi názorně: „Máme v těle oči. Očima vidíme. Ale vidíme jenom díky tomu, že oči jsou skutečně nesobecké, že je vůbec necítíme. Neseme je v sobě, vidíme věci jakoby skrze oči, ale samotné oči jsou jako takové z našeho vnímání vymazány. Tak je tomu i s ostatními smysly. Vnímáme svět díky tomu, že soustava našich smyslů je nesobecká. Předpokládejme, že by naše oči byly sobecké, že by prožívaly samy sebe. Co by se pak stalo s člověkem? Blížili bychom se například nějaké modré barvě. Jak bychom se k ní blížili, bylo by naše oko - protože by působilo tak, že by barvu nepropouštělo dál, nýbrž vyčerpávalo by ji přímo v oku samém -, naše oko by bylo tou barvou vysáváno, čím více by se k ní blížilo. Jako savou sílu bychom to pocítovali v oku, kdyby se oko mohlo stát tak sobeckým, jako jsme sobectví my ve svém životě morálním, intelektuálním a citovém. Kdybychom se blížili červené barvě a naše oko by se nechovalo nezištně, nýbrž činilo by si nárok, aby v sobě prožilo účinek červené barvy, působila by ta červeně na naše oko jako bodavým vlivem. Kdyby se naše oko stalo sobeckým, bylo by to tak, že bychom u všech dojmů cítili savou nebo bodavou bolest.“ Kdyby naše smysly nezrcadlily nezištně svět, byli bychom v každé chvíli ohroženi ve svém lidství.

Podobně je tomu i v oblasti životních procesů, tedy ve spolupráci fyzického těla s étherným. Všechny naše vnitřní orgány ustavičně vnímají přesně a objektivně, co se děje s ostatními orgány a reagují na to. Každá žláza vyměšuje buď silněji nebo slaběji, podle toho, co potřebují ostatní části organismu. Kdyby toto vnímání neprobíhalo naprosto nesobecky, okamžitě bychom onemocněli.

Ale dokonce i v oblasti duševních dějů - přesněji: ve spolupráci fyzického, étherného a astrálního těla - probíhá ustavičně taková ryzi, odevzdaná vnímavost. Jen ona zajišťuje soulad mezi naším myšlením, citem a vůlí. Náš cit díky tomu ustavičně reaguje na naše poznatky, také naše vůle se jimi řídí. Právě tak se vůle řídí podle citových hnutí - odvracíme se od toho, co nám je odporné, vyhledáváme to, co je nám příjemné, atd. Kdyby zanikl tento soulad, kdyby jednotlivé duševní schopnosti se ubíraly každá svým vlastním směrem, kdyby naše vůle například vyhledávala to, co je nám odporné, dokládalo by to, že jsme stíženi duševní chorobou. Přitom je jiná otázka, že právě v naší době prochází celé lidstvo postupným uvolňováním spojů mezi těmito duševními projevy, což souvisí s tím, že lidské já znatelněji než dříve prostupuje astrální tělo. Ale zatím, naštěstí, ona nezištná vnímavost mezi myšlením, cítěním a vůlí stále ještě působí a umožňuje nám pohybovat se světem jako ucelené osobnosti, vnitřně se nerozpadající.

Jak to, že luciferské mocnosti nerozrušily v našem organismu tyto schopnosti oddaného vnímání? Duchová věda potvrzuje, že vskutku došlo k útokům i na tyto oblasti naší bytosti, že však byly podivuhodným způsobem odvráceny.

Anthroposofie nám tady umožňuje nahlédnout do zvláštní kapitoly nadsmyslových dějin lidstva. Jde o osudy oné části lidské duševnosti, která byla zásahem vyšších bytostí vůbec uchráněna luciferského vlivu a oddělena od dalšího vývoje lidstva. Setrvala stále v nadsmyslových sférách, jak v lemurské, tak i v atlantské době, aniž přitom přestávala cítit oddané vnitřní spojení s pozemským lidstvem. Je to táž neposkvrněná lidská duše, která se později na Zemi poprvé vtělila v Ježíši Nazaretském, v onom dítěti, které se narodilo v betlémském chlévě a jemuž jako první vzdali hold betlémské pastýři. Tato duše sledovala v lemurské době z nadsmyslových výšin pokusy zvratných bytostí, aby do lidských smyslů bylo vočkováno sobectví, a obrátila se s prosbou o pomoc do sluneční sféry, přičemž dala své spřízněné s prvotní lidskou podobou k dispozici Kristu, aby Kristus ve spojení s ní mohl v nadsmyslových sférách přijmout podobu duchového praobrazu člověka, jehož paprsky by ochránily původní nesobeckou podobu smyslů. Vyslechněme jedno ze Steinerových líčení⁴ této události, kterou on sám nazývá jedním z předstupňů mystéria na Golgotě:

„Zahleďme se zpátky na lemurskou dobu, kdy člověk se spojil se svými schránami... Voně době hrozilo, že se působením démonických bytostí dostane do nepořádku oněch dvanáct kosmických sil, které působí na člověka. Tím by se člověk byl musel vyvíjet docela jinak než do své dnešní podoby. Smysly člověka, které se tehdy vytvářely, by se byly staly pod vlivem oněch sil, které se už dostávaly do nepořádku, přecitlivělými. Dnes člověk přijímá s vnitřním klidem vjem světla, všechny vjemy. Pod vlivem spojeného zásahu luciferského a ahrimanského by smyslový život byl musel vyvolávat nejsilnější chtíce a popudy. Kdyby byl člověk například viděl červenou barvu - a takto by byly především musely působit sluneční paprsky -, byla by musela jeho žádostivá duše prchat v palčivé bolesti, a při vjemu modře by se byla svíjela bolestí, protože by se začala sama v sobě stravovat. Duše by byla musela strašně trpět při každém smyslovém vjemu, hnána od zvířecího chtíce a žádostivosti k spalující bolesti a muce.

Tehdy pronikl bolestný výkřik zmučeného lidstva vzhůru k oné duchové bytosti. Pudil ji k duchu Slunce, aby se směla dát prostoupit Kristem. Tím se zmírnila vnitřní síla smyslového vnímání, tím odvrátila ona bytost nejsilnější pokušení Luciferovo a Ahrimanovo. Tím, že zmírnila příliš mocnou působnost sil na smysly, přetvořila vjemový život v umírněný, pasivní.“

Pak ale přišel útok zvratných bytostí na životní orgány:

„A jděme dále do doby atlantské. Tehdy se nad lidmi vznášelo nové nebezpečí: Lucifersko-ahrimanský vliv ohrožoval životní děje, životní orgány člověka. Kdyby byl například stál před člověkem nějaký pokrm, probudila by se v něm zvířecí lačnost, aby jej zhltl. Jeho duše by byla jeden jediný chtíč. Obzvlášť citlivý by byl býval dech - vdech a výdech. Špatný vzduch by byl člověka naplnil hrůzostrašným hnusem. Všechno, co souviselo s funkcemi výživy a života, bylo by nesmírně vybičovalo sympatie a antipatie, bylo by hnalo duši od hltavé lačnosti k odpudivému hnusu. A zase to byla ona duchová bytost, jež pro člověka zažehnala ono nebezpečí. Podruhé se dala prostoupit duchem Kristovým

a zachránila tak životní síly člověka, jež by se jinak byly ocitly v nepořádku.

A na konci atlantské doby vyvstalo pro člověka třetí nebezpečí vlivem luciferským a ahrimanským. Hrozilo, že se dostanou navzájem do nepořádku, do disharmonie lidské duševní síly, myšlení, citění a vůle; že tyto tři síly už nebudou moci v lidské duši souznít. Ve žhavé vášni by se byl člověk hnal za každým podnětem, nebo by byl prchal naplněn strachem a nenávistí, aniž by rozum byl mohl na tyto síly působit pořádkujícím vlivem. Jakým způsobem tady přispěla na pomoc ona duchová bytost? Musela se pohroužit do lidské duševnosti, naplněné vášněmi, musela se sama stát vášní, stát se drakem, aby proměnila ony duševní síly, a dát se potřetí prozářit duchem Kristovým. Můžeme vidět, jak tato duchová událost se zrcadlí v mýtech všech národů - v mýtu o svátém Jiří, o archandělu Michaelovi, jak vítězí nad drakem."

„Ve slunečním bohu Apollónovi pociťoval Řek Krista z tohoto třetího Kristova zásahu. A ve vztahu, v němž k němu byla nálada Pýthie, krotící v sobě projevy vášni, v této ochraně, kterou bůh Apollón poskytoval Pýthii, v ní viděl Řek účinek třetí oběti Kristovy: zharmonizování lidských vášní, jež se dostaly do nepořádku, třetím Kristovým zásahem."

Díky třem obětem Kristovým, vykonaným spolu s neposkvřenou lidskou duší, byla zachráněna nezkalená, nezaujatá vnímavost smyslů, životních orgánů a duševních projevů. Ale lidské já je od doby luciferského pokušení ve vleku egoismu astrálního těla a skoro neschopné se otevřít nadosobnímu vnímání a poznávání světa. Cvičení nezaujatosti je to cvičení, které mu má umožnit, aby překonalo osobní zkreslování svých poznatků. V zásadě to je umožněno čtvrtou obětí Kristovou, mystériem na Golgotě, jímž byl dalšímu vývoji lidstva vstřípen mocný impuls nesobeckosti. Z tohoto hlediska nezaujaté poznání znamená přijetí impulsu Kristova do poznání a obnovu celé původní lidské podoby. Je to vítězství nad astrálními silami, je to vítězství Michaelovo nad drakem v nejnuitnějším svatostánku duše, zatímco při třetí Kristově oběti přišla tehdejší harmonizace duševních sil ještě zvenci. Zároveň představuje nezaujaté poznání odevzdání se člověka světu, sjednocení se světem a pevnou oporu pro poznatky o vyšším světě. Jde tedy o jeden z nejvýznamnějších cílů celé lidské existence. Proto se nebudeme divit, že při středověkém křesťanském zasvěcení musel žák v určité fázi vnitřního vývoje vědomě vymýt ze své paměti všechno, co dosud prožil, pohřbit to do nevědomí a stát se vůči všem dojmům ze světa znova cele dítětem, z hlediska druhých lidí pak člověkem zcela pošetilým, slaboduchým. Odlesk toho nacházíme ještě později v díle Mikuláše Kusánského, v jeho ideálu „učené nevědomosti". V moderní esoterní sebevýchově sice nejde o drastické zásahy do duševního života, ale tím spíše je důležité cítit, jak vážným úkolem je právě toto cvičení nezaujatosti.

„Theosofie" jmenuje nezaujatost na prvním místě mezi ostatními vlastnostmi, nutnými pro pokrok na stezce poznání. Text zní:

„Již v tom, co bylo řečeno, je naznačena první vlastnost, kterou musí v sobě vyvinout ten, kdo chce dojít k vlastnímu nazírání vyšších skutečností. Jde o bezvýhradnou, nepředpojatou oddanost tomu, co zjevuje lidský život nebo i svět mimolidský. Kdo předem přistupuje ke skutečnosti světa s úsudkem, jež si přináší ze svého dosavadního života, uzavírá se tímto úsudkem klidnému, všestrannému působení této skutečnosti. Žák se musí v každém okamžiku umět učinit zcela prázdnou nádobou, do níž vtéká cizí svět. K okamžikům poznání dochází jen tam, kde mlčí každý úsudek, každá kritika, která vychází z nás. Nezáleží například vůbec na tom, zda jsme moudřejší než člověk, se kterým se setkáváme. I nejnerozumnější dítě má co zjevit největšímu mudrci. Jestliže tento mudrc přistupuje k dítěti se sebe moudřejším úsudkem, pak se jeho moudrost vsouvá jako matné sklo před to, co mu dítě má zjevit. K této oddanosti ke zjevení cizího světa patří plná vnitřní nesobeckost. Bude-li se člověk zkoumat, do jaké míry má tuto oddanost, učiní na sobě překvapující objevy. Chce-li někdo vstoupit na stezku vyššího poznání, musí se cvičit v tom, že vyřadí sama sebe v každém okamžiku se všemi svými předsudky. Pokud sama sebe vymazává, může do

něho vplývat něco jiného. Jen vysoký stupeň takové nesobecké oddanosti ho uschopňuje k přijímání vyšších duchovních skutečností, které člověka všude obklopují. Tuto schopnost je možné v sobě cílevědomě vyvíjet. Pokusme se například zdržet se jakéhokoli úsudku o lidech ve svém okolí. Vymažeme v sobě měřítko přitažlivosti nebo odpudivosti, hlouposti nebo chytrosti, jež obvykle přikládáme; pokusme se pochopit tyto lidi bez tohoto měřítka, čistě z nich samých. Nejlepší cvičení můžeme konat na lidech, k nimž máme odpor. Potlačme vsí silou tento odpor a dejme na sebe nepředpojatě působit všemu, co konají. - Nebo, pokud jsme v okolí, jež přímo vybízí k tomu či onomu úsudku, pak potlačme úsudek a vystavme se nepředpojatě dojmům. Dovolme věcem a událostem mluvit spíše k nám, než abychom mluvili o nich. Rozšířme to i na své myšlenky. Potlačme v sobě to, co tvoří tu či onu myšlenku, a dovolme vytvářet myšlenky jen tomu, co je mimo nás.- Jen když se přistupuje k takovým cvičením s největší vážností a vytrvalostí, vedou k vyšším cílům poznání."

„Tajná věda" mluví o nezaujatosti ve stejném smyslu jako směrnice pro esoterní žáky. Zdůrazňuje: „Pro duchovního žáka by měla zcela ztratit svůj význam myšlenka: To jsem ještě nikdy neslyšel, tomu nevěřím." Ale právě tady Steiner upozorňuje i na důležitost životních zkušeností: „V určitém věku bychom rozhodně neměli nechat bez povšimnutí zkušenosti, které jsme o věcech získali." Tedy člověk by je měl umět vyřadit, kdykoli je toho třeba, ale na druhé straně se nezbavovat životní moudrosti, která z nich vyrůstá.

Kniha „O poznávání vyšších světů" spíná „nezaujatost" s „vírou" a „důvěrou". A vztahuje je nejenom na oblast poznání, ale i na oblast vlastního jednání. Člověk má v sobě pěstovat důvěru v účinnost toho, co podniká. Tím zapuzuje ze své bytosti váhavost a pochybovačnost. Jde tedy i o nezaujatou, pozitivní otevřenost vůči vlastnímu konání.

Zase si tady můžeme uvědomit ten široký steinerovský záběr ve významu slova „nezaujatost". To, oč máme z okultního hlediska usilovat, má více stránek, než může naznačit jediné slovo.

Nyní k vlastnímu cvičení. Naznačili jsme velké, kosmické perspektivy nezaujatosti. Ale cesta vedoucí k velkým kosmickým cílům vede samozřejmě přes drobná úsilí, přes jednotlivé drobné aktivity, přes stále opakované pokusy vnímat osoby a věci tak, jako bychom je viděli poprvé v životě.

„V pátém měsíci nechť se žák pokouší vypěstovat v sobě pocit, že předstupuje před každou novou zkušenost zcela nezaujatě. To, s čím se setkáváme, když se lidé vyjadřují k něčemu, co právě slyšeli a viděli: „To jsem ještě nikdy neslyšel, to jsem ještě nikdy neviděl, tomu nevěřím, to je klam," s tímto smýšlením se musí esoterní žák naprosto rozejít. Musí být připraven přijmout v každém okamžiku úplně novou zkušenost. Co doposud poznal jako zákonité, co se mu jevílo jako možné, to ho nesmí svazovat pro přijetí nové pravdy. Je to sice vyjádřeno radikálně, ale přitom zcela správně, že přijde-li někdo k esoternímu žákovi a řekne mu: „Ty, poslyš, věž toho a toho kostela stojí od dnešní noci úplně nakřivo," má si esoterik ponechat pootevřená zadní dvířka pro možnou víru, že jeho dosavadní znalost přírodních zákonů by mohla být přece ještě rozšířena takovou zdánlivě nehoráznou skutečností. Kdo zaměří v pátém měsíci svou pozornost na to, aby takto smýšlel, upozoruje, že se mu do duše vkrade pocit, jako by v onom prostoru, o němž jsme mluvili ve čtvrtém měsíci, cosi ožívalo, jako by se v něm cosi začalo hýbat. Tento pocit je mimořádně jemný a subtilní. Je třeba, aby se člověk pokusil pozorně zachytit toto jemné vibrování ve svém okolí - nechat je jakoby proudit do nitra všemi pěti smysly, zejména očima, ušima a kůží, pokud obsahuje smysl pro teplo. Menší pozornost nechť věnuje na tomto stupni esoterního vývoje dojmům takových záchvěvů v nižších smyslech, v chuti, čichu a hmatu. Na tomto stupni ještě není dobře možné, aby rozlišil četné špatné vlivy, které se v této oblasti mísí mezi rovněž přítomné dobré, od těchto dobrých; proto to žák přenechá pozdějšímu stupni."

Tím můžeme uzavřít pohled na páté z našich základních cvičení. Patrně nám bude připadat zvláštní, že poslední, šesté cvičení, které jsme označili slovy „životní soulad", nepřináší žádný podstatně nový úkol, nýbrž jenom jakési souznění těch pěti vlastností, jimž byla věnována dosavadní cvičení. Už Annie Besantová, která nazývá cíl šestého cvičení „balance", tedy duševní rovnováha, uvádí, že tato vlastnosti se vyvine „do jisté míry bez vědomé námahy, během úsilí o pět předchozích vlastností". Tak snadným se to u Steinera nejeví. V cyklu přednášek „Před branou theosofie" sice rovněž užívá pro šestou vlastnost výrazu „vnitřní rovnováha" - na rozdíl od „citové rovnováhy", o kterou jde na třetím místě, a rovněž tam mluví o vzniku této vlastnosti tak, že to silně připomíná Besantovou: „A pak následuje jako další vlastnost vnitřní rovnováha. Vytváří se vlivem ostatních pěti vlastností postupně úplně sama."

„Úplně sama" - ano. Ale za předpokladu, že budou ostatní vlastnosti uvedeny vědomě do souzvuku, do společného uplatnění v duševním životě. A toho se nedosáhne „bez vědomé námahy", nýbrž cílevědomým úsilím. V „Tajné vědě" píše Steiner:

„Tím jsme vyjmenovali pět vlastností duše, jež si má žák osvojit v řádném školení: vládu nad myšlením, vládu nad volnými impulzy, vnitřní rovnováhu a odstup vůči radosti a utrpení, pozitivitu v posuzování světa, nepředpojatost v přijímání života. Kdo postupně využil určitých dob k tomu, aby se cvičil v získávání těchto vlastností, bude pak ještě potřebovat uvést v duši tyto vlastnosti v harmonický soulad. Bude muset cvičit současně dvě a dvě, tři a jednu apod., aby v nich dosáhl souladu."

Tady už tedy máme jistý návod k cílevědomému cvičení. Ale čím to je, že se na šestém místě neobjevuje něco zřetelně nového? Karl Kónig to uvádí v souvislost s tím, že žijeme v páté poatlantské kulturní epoše. V každém cvičení se rozvíjí jakýsi zárodek, obsahující extrakt z impulzů jedné kulturní epochy. Proto zatím nemůže jít o více než o pět zřetelně odlišných vlastností:

„Co se týče šestého cvičení, musíme si být vědomi, že žijeme teprve v páté poatlantské epoše; proto toto cvičení jenom shrnuje pět předchozích tím, že je v určitém pořádku opakuje.

To vytvoří poznenáhlu duševní rovnováhu vůči všem možným událostem." -

Že rozvoj uvedených vlastností zažehuje nové kvality v duši, o tom se rozepisuje Steiner v „Theosofii“:

„V jeho duši vyrostou city, vyrostou záliby a nelibost, radost a bolest v duševní orgány, tak jako oči a uši v jeho těle nevedou život jen pro sebe, nýbrž dávají nezištně procházet vnějším dojmům skrze sebe. Tím získává ten, kdo hledá poznání, onen klid a jistotu ve svém duševním rozpoložení, jehož je třeba pro bádání v duchovém světě.“

Uvidíme, že ve směrnicích pro esoterní žáky mluví Steiner o těchto důsledcích pravidelného cvičení ještě podstatně podrobněji.

Ale je třeba se ještě zmínit o charakteristice šestého cvičení v knize „O poznávání vyšších světů“. Tento text vyšel poměrně brzo po Steinerově vstupu do Theosofické společnosti. A i když si Steiner od samého začátku vyhradil svobodu učení, je možné v jeho působnosti postřehnout maximální respektování Annie Besantové jakožto předsedkyně světové Theosofické společnosti. Dá se to sledovat i v jeho redakční práci v časopise „Lucifer-Gnosis“ i v jeho spisech a přednáškách z tehdejší doby. Dá se proto předpokládat, že i ve výčtu oněch šesti vlastností, jimiž se probouzí k životu dvanáctilistý lotos v krajině srdce, se Steiner ve volbě výrazů vědomě snažil nedostávat se do rozporu s Annie Besantovou. Tím vzniká ve Steinerově textu jistá neshoda s přesným zařazením třetí a šesté vlastnosti. Tam, kde jsme uvažovali o citové rovnováze, mluví Besantová o „vytrvalosti“, na šestém místě o „životní rovnováze“. Tak to uvádí i Steiner. Ale mluví-li na šestém místě o „životní rovnováze“ a charakterizuje-li ji slovy „odvyká si potácet se mezi bláznivým jástem a zoufalým žalem“, je tím naznačen v podstatě obsah a cíl našeho třetího cvičení. A mluví-li na třetím místě o „vytrvalosti“, tedy jde přece o vlastnost, kterou žák nutně potřebuje právě v šestém cvičebním měsíci, má-li dokázat se současně a soustředěně zabývat všemi šesti úkoly.

Ve „Všeobecných požadavcích pro okultní vývoj“ píše Steiner:

„V šestém měsíci nechť se žák pokusí zabývat se zas a znova všemi pěti cvičeními v pravidelném střídání. Tím se poznenáhlu vytvoří krásná duševní rovnováha. Jmenovitě upozorujeme, že úplně zmizí nespokojenosti s projevy a podstatou světa, které se snad předtím vyskytovaly. Duše se zmocní smířlivá nálada vůči všem zážitkům, která nikterak není lhostejností, nýbrž naopak člověka teprve uschopňuje, aby pracoval ve světě ve smyslu skutečného zlepšení a pokroku. V jeho duši se otevře klidné porozumění pro věci, které mu byly předtím úplně uzavřeny. I chůze a gesta člověka se mění pod vlivem takových cvičení, a upozoruje-li dokonce člověk jednoho dne, že jeho rukopis nabyl jiného rázu, pak si smí říci, že právě dosahuje první příčky na stezce mířící vzhůru.“

Po tomto výkladu následuje ještě dovětek k celému cyklu cvičení:

„Ještě jednou je třeba důrazně připomenout dvojí:

Za prvé, že šest cvičení, o nichž jsme pojednali, paralyzuje škodlivý vliv, který by mohla mít jiná okultní cvičení, takže zůstane jenom vliv příznivý. A za druhé, že vlastně jedině ona zajišťují pozitivní úspěch práce meditační a koncentrační. Ani pouhé sebe svědomitější plnění běžné morálky ještě pro esoterika nestačí, neboť tato morálka může být velmi egoistická, jestliže si člověk říká: Chci být dobrý, abych byl shledán dobrým. - Eso- terik nekoná dobro proto, aby byl shledán dobrým, nýbrž protože postupně poznává, že jedině dobro vede evoluci kupředu, kdežto zlo a nemoudrost a všechno ošklivé kladou této evoluci do cesty překážky.“ -

Snažili jsme se ukázat, že šest základních cvičení je neobyčejně účinným prostředkem vnitřního vývoje, tedy cesty k tomu, aby se „vyšší člověk“ stal „vnitřním vládcem“ v člověku, vládcem, jenž - slovy R. Steinera z knihy „O poznávání vyšších světů“ - „vede jistou rukou poměry vnějšího člověka. Dokud má vnější člověk převahu a vedení, je tento „vnitřní“ jeho otrokem, a proto nemůže rozvinout své síly. Pokud záleží na něčem jiném než

na mně, zdali se rozzlobím či ne, nejsem pánem sebe sama, nebo - ještě lépe řečeno - nenalezl jsem dosud „vládce v sobě“. Musím v sobě rozvinout schopnost, abych dojmy z vnějšího světa nechával k sobě přistupovat pouze způsobem, který určím já sám; pak se teprve mohu stát okultním žákem. - A jenom pokud okultní žák usilovně a vážně hledá tuto sílu, může dojít k cíli. Nezáleží na tom, jak daleko to někdo během určité doby přivede; nýbrž jediné na tom, aby s plnou vážností hledal. Byli už velmi mnozí, kdo se po léta namáhali, aniž na sobě zpozorovali znatelný pokrok; ale mnozí z těch, kdo nezoufali, ale neochvějně vytrvali, získali pak docela náhle „vnitřní vítězství“.